

Zestiende-eeuwse ramen van de Klaaskerk (slot)

In het maandblad Oud-Utrecht van maart 1941 publiceerde G. van Klaveren Pz. onder de titel *Een late beeldenstormer* een door hem gevonden handschrift, waaruit bleek dat de glas-in-lood ramen van de Klaaskerk al in het begin van de zeventiende eeuw op gewelddadige wijze zijn vernietigd en wel door iemand van wie men dit in de laatste plaats verwacht zou hebben: de eigen kerkmeester van de Klaaskerk.

Ik mag de tekst van het handschrift hier wel opnieuw doen afdrucken wegens het verband met de ramen in kwestie. Maar vooraf nog een korte toelichting.

In het archief van het kapittel van Oudmunster³⁾ bevinden zich enige portefeuilles met losse stukken, die het tijdvak 1570-1621 beslaan. Veel van deze stukken zijn afkomstig van de in 1611 overleden secretaris van het kapittel Hendrick Rutgersz van Ommen en het overgrote deel hiervan heeft geen betrekking op het kapittel maar op Van Ommens praktijk als notaris en zaakwaarnemer.

Zo ook een ongedateerd ontwerp-adres aan het stadsbestuur van Utrecht, waarin enige niet met name genoemde personen verzoeken, de kerkmeester Gerrit Jansz te verplichten de door hem vernielde ramen in de St. Nicolaaskerk in hun oude staat te herstellen. Blijkbaar hebben de requesteranten aan Van Ommen gevraagd dit adres voor hen op te stellen. Of het ooit is verzonden, valt te betwijfelen. In de vroedschapsnotulen wordt er geen melding van gemaakt.

Over de genoemde Gerrit Jansz nog een enkel woord. Het was gebruikelijk, dat ieder jaar de kerkmeester die de rekening had opgemaakt, aftrad en plaats maakte voor een ander. Gedurende het jaar 1608/'09 werd die functie waargenomen door Gerrit Jansz uuter Hage. Voordien waren de

kerkrekeningen altijd in strikt onpersoonlijke en zakelijke bewoordingen geredigeerd, ook toen uit diverse posten bleek dat de Klaaskerk in 1579 voor de gereformeerde godsdienst was ingericht. Bij artikel II van het religie-akkoord van 15 juli 1579⁴⁾ was n.l. bepaald:

„Dat die van de Gereformeerde Religie binnen deser Stad Utrecht, sullen hebben vrij ende libre exercitie van haar voorsz Religie, binnen die Kerken van de Minrebroeders, St. Jacob, die Buurkerke, ende Sint Nicolaas.”

Maar in de rekening van 1608/'09, die van Gerrit Jansz, klinkt plotseling de toon van de onverdraagzame fanaticus. Dan wordt er gesproken van „*paepsche memorytafels*” en van „*superstitieuse gedichtselen*” en hij doet al die zaken uit de kerk verwijderen.

Daarbij heeft hij het niet gelaten. Vrijwel zeker is hij ook degeen geweest die als een wildeman eigenhandig de gebrandschilderde ramen in het koor heeft vernield. Wij mogen dit opmaken uit de inhoud van het door notaris Van Ommen opge maakte adres aan de vroedschap van de stad, waarvan ik de tekst nu laat volgen:

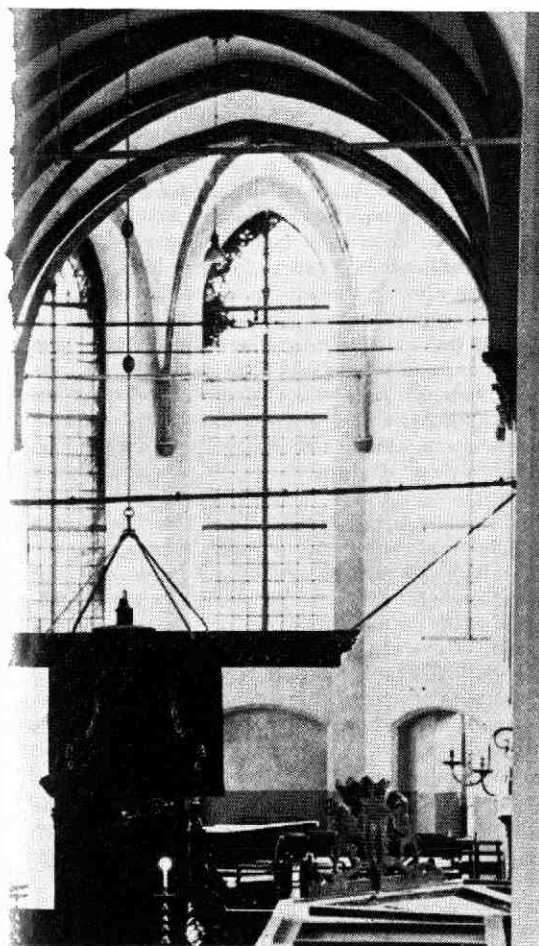
Aen Mijn Edele Heren van de Magistraet der stad Utrecht. Verthonen met behoerlijcke reverentie te kennen gevende,⁵⁾ hoe dat zij luyden tot hoeren leetwesen onlanx verstaen hebben, dat ene Gerrit Janss., mede kerckmeester in der tijdt vande parochie kercke van St. Nicolaes deser stadt, hem wel te mere ende vermetelijcken op zijn eygen auctoriteyt vervordert ende onderstaen heeft d glazen inde voorsz. kercke gegeven ende doen geven bij wijlen mr. Adriaen van Utrecht, in zijn leven Paus van Romem, dzeste van dien name, geboren in dese stadt Utrecht, ende Frederick Schenck van Tautenborch, overleden Aertsbis-

Gotischen Kerkenstijl gebouwd, langwerpig achtkantig van vorm. Zijn tekening toont een plattegrond die sterk afwijkt van het ontwerp. Het plan geeft kruisgewelven aan met een rij zuilen in het midden, maar de opmeting van 1870 laat gewelven zien tegen muurpijlers zonder zuilenrij. Bovendien is de ruimte door een boog in tweeën gedeeld. Ook andere onderdelen zijn verschillend.

De kelderruimte moet minstens vier meter hoog zijn geweest. Zij was door een dwarsmuur in tweeën gedeeld. In beide kelderruimten steunden drie vierkante pijlers het gewelf. In het hart van de noordwestelijke keldersluiting staat bovendien

een groep van vier pijlers, die vroeger de *Monnikskap* werd genoemd. In de bovenste ruimte werd voor de gewelfribben natuursteen gebruikt, voor de kelder baksteen en natuursteen. De kelder ontving geen daglicht.

Het metselwerk van de fundering was bijzonder hecht. De samenhang was zo groot dat de steenklompen slechts met springstof in kleinere stukken waren te verdelen. Het spaarzaam tot ons gekomen natuursteen, dat voor de citadel werd gebruikt, vertoont een zorgvuldige detaillering en sporen van een vakkundige bewerking. K.

Ramen van nu in de Klaaskerk.

schop deses stichts, mit oock d'bisschop van Groeningen, Jan Knijff, te violeren, te schenden ende te deformeren, eerst mit het off te doen nemen thoof vande effigie vande genoemde mr. Adriaen, Paus, ende daer naer tselve jegens d'eerde te werpen ende mit voeten te treden, ende van gelijke t glas van Tautenborch, oock van wijlen d'Bisschop Knijff in stucken te slaen. Alle welcke feytelijke daden d'supplianten (als wesende tsaemen naeste vrunden vande voorn. mrs Adriaen, Tautenborch ende Knijff, sulcx zijlyuden, supplianten, den rechte genoeg zijnde sullen cunnen verthonen ende then dele kennelijck is) ver-

staende onbehoorlijck te zijn ende te strijden jegens zo d'Goddelijcke als weerlijcke rechten desen aengemerct. Versoucken d'supplianten mit reverentie appointemente opte marge van dese, waer bij d'voorss. Gerrit Janss. geordonneert werde d'voorss. glasen te stellen in sodanigen state als die voorde voorss. feytelicke deformatie geweest zijn. Nisi causam, waer van d'voorn. Gerrit Janss. U, mijn E. Heren, gehouden sall wesen binnen acht dagen then ingangh van U Ed. t'advertieren, op pene van provisie. Dit doende etc.

Wanneer we de in dit adres genoemde ramen vergelijken met de zestiende-eeuwse, die eerder ter sprake zijn gekomen, blijkt er geen volledige overeenstemming te bestaan. Het raam van paus Adriaan en dat van aartsbisschop Schenck van Tutenburg waren ons bekend. (Dat het adres abusievelijk vermeldt dat paus Adriaan zijn raam aan de kerk had geschonken, laten we daar.) De deldrieste kerkmeester heeft het raam met de voorstelling van Zijne Keizerlijke Majesteit naar het schijnt met rust gelaten. Het wordt althans in het adres niet genoemd.

Wel een raam van wijlen Jan Knijff, de gewezen bisschop van Groningen, welk raam ons onbekend was. We kunnen moeilijk aannemen dat de adresanten de beeltenis van de keizer voor die van een bisschop hebben aangezien. Het raam van bisschop Knijff moet dus zijn aangebracht in een jaar waarvan de kerkrekening is verloren gegaan of wel er hebben zich bij deze schenking geen bijkomende kosten voorgedaan.

Knijff was in 1563 tot bisschop geconsacreerd, kon eerst in 1568 bezit nemen van zijn zetel en stierf in 1576 te Groningen aan de pest. Dat de beeltenis van een bisschop van Groningen prijkte in een Utrechtse parochiekerk, is waarschijnlijk hieraan toe te schrijven, dat Knijff te Utrecht uit een daar in aanzien zijnde familie was geboren.

Wij kunnen nu moeilijk meer uitmaken waar elk van die vier ramen zijn plaats heeft gehad. Het koor van de Klaaskerk wordt afgesloten met drie zijden van een achthoek. Ongetwijfeld zullen de drie ramen van deze koorafsluiting, met de twee ramen in de zuidwand van het koor die nu met baksteen zijn dichtgemetseld, het meest in aanmerking zijn gekomen.

P. H. Damsté.

³⁾ Rijksarchief Utrecht, Archief van het Kapittel van Oudmunster, catalogusnummer 36.

⁴⁾ Johan van de Water's Groot Utrechts Placaatboek, derde deel, pag. 9.

⁵⁾ Hier volgt een open ruimte, kennelijk bestemd voor de namen van de adresanten.